

Sparsmakad fitness

i 1930-talets eleganta balkonger

Det finstämda formspråket hos 1930-talsarkitektens lätta balkonger gav byggnaderna ett särskilt uttryck. Tidens arkitekter arbetade med små gester och ofta är det först när de gamla balkongerna ersätts som vi inser hur viktiga de var för helheten. *Gustav Bergström* ger några exempel från Stockholm.

I Svenska städer blev balkongen ett viktigt arkitektoniskt element under andra hälften av 1800-talet när nya stadsplaner togs fram och många flerbostadshus byggdes. Till en början var det framför allt de påkostade bostadshusens gatufasader som försågs med balkonger. De fungerade som mest dekor eller för att markera en mittaxel, däremot vistades man egentligen aldrig på dem. 1800-talshusens balkongkonstruktion består oftast av kantbalkar inspända i murverket, och ett plan av järnplåt som täcks med gjutasfalt. Vackra men låga smidesräcken eller gjutna balusterdocksräcken är också typiska för dessa balkonger.

Funkisbalkongen

Man skulle gott kunna säga att 1930-talet är balkongernas decennium. Bostadsstyrelsens rekommendation att en god bostad bör ha en

FOTO: GUSTAV BERGSTRÖM

Ett fint exempel på hur bra det kan bli! BRG Göken på Kungsholmen i Stockholm har gjort en synnerligen ambitiös renovering av sina hus. Renoveringar i denna klass är ytterst sällsynta

balkong kom visserligen inte förrän i skriften *God Bostad* från 1942, men vid det laget byggdes redan många lägenheter med balkong. På Gärdet i Stockholm fanns till och med tvårummare som byggdes med två! Debatten om hälsa och bostadsstandard i kombination med funktionalismens strama ideal gjorde balkongen till det populäraste fasadelementet hos arkitekterna, i varje fall i utformningen av flerbostadshus. Nu dök det också upp särskilda möbler avsedda för balkonger och människor började vistas på dem, inte bara för att skaka mattor eller vädra vinterrockar.

Två typer av balkongkonstruktioner karakteriserar årtiondet. Vanligast är den typ vars plan eller platta omges av en kantbalk med Uprofil. I balken fästes sedan balkongfronten, som oftast är av slät plåt och utformad på olika fantasifula sätt. Sinuskorrugerad plåt

Kollektivhuset i kv Fågelbärsträdet vid John Ericssonsgatan på Kungsholmen i Stockholm, uppfördes 1935 efter ritningar av Sven Markelius. De många fönstren och rundade balkongerna gjorde lägenheterna ljusa och luftiga. På taket fanns dessutom en terrass med plaskdamm, sandlåda och dusch. Idag är huset ett statligt byggnadsminne.

FOTO: HOLGER ELLGAARD WIKICOMMONS

Till vänster en populär balkongtyp som ofta används när 1930talshusen ska renoveras. När man ser den nya balkongen bredvid en ursprunglig, förstår man vad små detaljer gör för helheten. Originalets lägre balkongskärm och plåt med större vågor ger ett betydligt luftigare och mindre kompakt intryck. Sinuskorrugerad plåt med tunna vågor förekom dock i slutet av 1930talet, men var inte lika vanliga.

»På Gärdet i Stockholm fanns till och med tvårummare som byggdes med två balkonger!«

kom dock att dominera under decenniets sista år. Balkongfronten kan försees med en överliggare, ibland med två eller flera. Det enkla och sparsmakade innebär inte att utformningen är simpel, tvärtom är den genomtänkt och harmonisk i linjer och proportioner. Balkongskärmarna under denna period var dessutom mycket varierade och plåten kompletterades med trådnät eller glas och kunde ges en låg höjd som sedan byggdes på med flertalet överliggare. Sådana balkonger är idag mycket sällsynta, men gamla bilder visar hur de en gång såg ut.

Krigsåren satte spår i konstruktionen

Mot slutet av 1930-talet började man bygga balkonger med plan utan ukantbalk. Istället konstruerades den av armerad betong. Konstruktionen var järnbesparande och därför populär under krigsåren men betongen var dessvärre av dålig kvalitet. Den så kallade ecementen höll inte måttet och plattorna blev snabbt dåliga. På Gärdet i Stockholm dök denna typ upp runt 1937 för att sedan bli standard på 1940-talet.

När de armerade betongplattorna infördes lät man ofta balkongfronten täcka hela eller halva balkongplattan, kanske för att dölja infästningarna som göts in i betongen och inte är riktigt lika dekorativa som de som förekom tidigare.

1975 gjordes Bostadsstyrelsens balkongrekommendation om till ett krav i Svensk

Huset på Furusundsgatan i Stockholm renoverades nyligen och dessa vackra balkongfronter ersattes av lättmetallfronter i standardmodell.

Nedre bilden: När de armerade betongplattorna infördes lät man ofta balkongfronten täcka hela balkongplanet, kanske för att dölja infästningarna som göts in i betongen.

FOTO: GUSTAV BERGSTRÖM

Byggnorm, och under en period därefter försågs alla nyproducerade lägenheter som var större än ett rum och kök med balkong. Idag gäller funktionskrav istället för detaljkrav och det är upp till byggherren och kommunens bygglovhandläggare om nya (och gamla!) lägenheter ska försees med balkong.

Varsamt håller i längden

Sedan 1980-talet har otaliga funkisbalkonger renoverats, många gånger på ett ganska ogenomtänkt och vårdslöst sätt. Det finns kloka fastighetsägare som försöker genomföra varsam renovering av sina balkonger, ändå blir resultatet sällan bra – om det är av ekonomiska skäl eller/och av bristande kunskap

hos beställare, hantverkare och bygglovhandläggare låter jag vara osagt. Kunskap finns men den verkar vara svår att omsätta i handling.

Eftersom balkongerna är en så viktig del av just 1930-talets arkitektur, är det av största vikt att renoveringarna görs på ett varsamt sätt. Det är också önskvärt att man vid dagens renoveringar försöker återställa tidigare klumpigt renoverade balkonger till originalutförande. Investeringen torde löna sig, ty man bör ha i åtanke att en smidesbalkong som underhålls kontinuerligt kan hålla i hundratals år. En balkongfront i aluminium däremot är svår att hålla snygg och det är inte ovanligt att man byter dem redan efter 25 år. Det måste betecknas som ett enormt resursslöseri. ■

Gustav Bergström, skriver om byggnadsvård och driver bloggen www.ravjagarn.se samt verkar som konsult i byggnadsvårdsrelaterade ämnen. ravjagaren@gmail.com

LÄSTIPS

Fönster & balkonger vid ombyggnad. (1987). Stockholm: Stockholms stadsbyggnadskontor

Danielsson, Sören (red.) (1985). *Balkonger. Utbildningsmaterial för bostadsförbättring*. Stockholm: Bostadsstyr.

Stenudd, Solveig (1989). *Balkonger*. Stockholm: Byggförl.

Sigurdardóttir, Halla (2007). *Balkonger: studie av ett fasaduttryck med exempel från Göteborgs innerstad*. Göteborg: Univ. Institutionen för kulturvård